

MIDRASH SHEMḤAZAI AND 'AZAEL IN BERESHIT RABBATI¹

ר' יוסף אמר ראו המלאכים שהיה הב"ה מתעצב על שברא בני אדם מיד עמדו שני מלאכים לפני הב"ה ששמו שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו רבש"ע הלא אמרנו לפניך בשעה שבראת עולמך אל תברא אדם כענין שנאמר מה אנוש כי תזכרנו וגו' א"ל הב"ה ועולם מה תהא עליו א"ל אנו מסתפקים בו א"ל גלוי וידוע לפני אלו הייתם בעולמם ויצר הרע שולט בכם כשם ששלט באדם הייתם קשים מהם א"ל תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשים שמך א"ל הב"ה כבר נתתי לכם רשות מיד ירדו והשליט בהם יצר הרע כיון שראו בנות האדם שהם יפות תעו אחריהן ולא יכלו לכבוש ביצרן הדא ה"ד ויראו בני האלהים וגו' ראה שמחזאי ריבה אחת ששמה אסטירה נתן עיניו בה אמר לה השמעי לי א"ל איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרו מיד למדה והזכירתו ועלתה לרקיע אמר הב"ה הואיל ופרשה עצמה מעבירה אעשנה דוגמא שתזכר בעולם מיד קבעה הב"ה בז' ככבים של כימה כיון שראו כך שמחזאי ועזאל עמדו ונשאו נשים והולידו בנים ר' אומר וכי תעלה על דעתך שבו"ד יכול ליגע אצל המלאכים והא כתיב משרתיו אש לוחט אלא מלמד כיון שנפלו המלאכים ממקום קדושתם מן השמים שלט בהם יצר הרע כבני אדם וקומתם נעשה כבני אדם ולבשו גוש עפר שנאמר לבש בשרי רמה וגוש עפר וגו' א"ר צדוק מהם נולדו הענקים אשר הולכים בזדון לבם [ובגובהן] ומשלחים ידיהם בכל גזל וחמס ושפיכת דמים שנאמר ושם ראינו את הנפילים וגו' ואומר הנפילים היו בארץ תני שמחזאי הוליד ב' בנים ושמותם הייא והייא ונשאו נשים והולידו סיחון ועוג ר' יוסף אמר בשעה שנגזרה גזרה לבוא מבול בעולם שגר הב"ה למטטרון שליח לשמחזאי א"ל עתיד הב"ה להחריב העולם עמד שמחזאי והרים קולו בבכי ובזעקה והיה מצטער על העולם ועל בניו שכל אחד מהם היה אוכל אלף גמלים ואלף סוסים ואלף מכל מין בהמה עתה ממה יחיו תני לילה אחד היו ישנים הייא והייא בני שמחזאי וראו שניהם חלומות א' מהם ראה בחלום שלו אבן גדולה פרוסה על הארץ כשלחן והיתה כלה חרותה וכתובה שטות ושטות והיה מלאך יורד מן הרקיע ובידו כמין סכין והיה גורר ומוחק כל אותן שטות ולא היה משייר בה אלא שטה אחת של ד' תיבות ואחד מהם ראה בחלום פרדס גדול ומשובח והיה אותו פרדס נטוע מכל מיני אילנות ומכל מיני מגדים והיו מלאכים באים וקרדומים בידם והיו קוצרים את האילנות עד שלא נשאר אלא אילן אחד של ג' ענפים כיון

¹ Hanokh Albeck, ed., *Midrash Berešit Rabbati* (Jerusalem: Mekitze Nirdamim, 1940), 29.14-31.8.

שננערו משנתם עמדו בבהלה ובאו להם אצל אביהם וסדרו לו החלומות א"ל בני עתיד הב"ה להביא מבול לעולם ולהחריבו ולא ישייר בו אלא אדם אחד וג' בניו מיד צעקו ובכו ואמרו עכשיו מה תהא עלינו או במה יזכר שמנו א"ל אל תחושו ואל תצטערו ששמותכם לא יכלו מתוך הבריות לעולם שכל זמן שיגררו ויסתבלו אבנים ועצים וכל צרכיהם אינם צווחים אלא על שמיכם היהא והייא מיד נתקררה דעתן אמרו עליו על שמחזאי שחזר בתשובה ותלה עצמו בין שמים וארץ ראשו למטה ורגליו למעלה לפי שלא היה לו פתחון פה לפני הב"ה ועד היום תלוי בתשובה בין השמים והארץ אבל עזאל לא חזר בתשובה והוא ממונה על כל מיני צבעונין ותכשיטין של נשים שמסיתים בני אדם לדבר עבירה ועדיין הוא עומד בקלקולו ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות והיו נותנים גורל אחד לה' שיכפר על כל עונות ישראל וגורל אחד לעזאל שיסבול עונותיהם של ישראל.

MIDRASH SHEMHAZAI AND 'AZAEL FROM YERAHME'EL²

(זהו מדרש שמחזאי ועזאל) שאלו לרב יוסף בשביל שמחזאי ועזאל מהו והשיב כיון שעמדו דור אנוש ועבדו עבודה זרה ועמדו דור המבול וקילקלו את מעשיהם והיה הקב"ה מתעצב על שברא את האדם שני' וינחם אלהים כי עשה את האדם [בארץ] ויתעצב אל ליבו מיד עמדו שני מלאכים ששם שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו רבונו של עולם הלא אמרנו לפניך [כשבראת עולמך אל תברא אדם שני' מה אנוש כי תזכרנו אמר להם הקב"ה עולם מה תהא עליו אמרו לפניו אנו מסתפקין בו אמר להם גלוי וידוע לפני [ש]אילמלי הייתם אתם בעולם הזה יצר הרע היה שולט בכם כשם ששולט בבני אדם ואתם הייתם קשים יותר מהם אמרו לפניו תן לנו רשות ונרד עם הבריות ותראה היאך אנו מקדישים את שמך אמר להם רדו ותדורו עמהם מיד השליט הק' יצר הרע בהם. באותו שעה ירדו כיון שראו בנות האדם שהיו יפות התחילו לקלקל בהן שני' ויראו בני האלהים את בנות האדם ולא יכלו לכבוש ביצרן מיד ראה שמחזאי ריבה אחת ששמה איסטירה נתן עיניו בה אמר לה השמע לי אמרה לו איני שומעת לך עד שתלמדיני שם שתעלה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרו לימדה שם המפורש מה עשתה הזכירתו ועלתה בו לרקיע אמר הקב"ה [ה] הואיל ופירשה

² Text taken from the edition of Eli Yassif, ed., *Sefer ha-Zikronot hu' Divrey ha-Yamim le-Yerahme'el* (Tel Aviv: Tel Aviv University, 2001), 115-17.

עצמה מן העבירה לכו וקבעוה בין הכוכבים וזו היא שמאירה בין ז' כוכבים של כימה כדי שתזכר בהן לעולם מיד קבעה הקב"ה) בכימה.

כיון שראו כן שמחזאי ועזאל עמדו ונשאו להם נשים והולידו בנים שמחזאי הוליד שני בנים ושמותם הייא ואהייה ועזאל היה ממונה על כל מיני צבעונים ועל כל מיני תכשיטין של נשים שהיו מפתין בהן בני אדם להירהור עבירה מיד שיגר מיטטרון שליח לשמחזאי ואמר לו עתיד הקב"ה) להחריב עולמו ולהביא מבול עמד שמחזאי ונתן קולו בבכי והיה מצטער על בניו ועל העון והיה אומר [מזמה יחיו בניי ומה יאכלו ואם העולם חרב מה תהא על בניי שכל אחד ואחד אוכל בכל יום אלף גמלים ואלף סוסים ואלף שוורים.

לילה אחד ראו בחלום בני שמחזאי הייא ואהייה וראו שניהם חלוןמות אחד ראה אבן גדולה פרוסה על הארץ כשולחן והייתה כולה כתובה שיטות והיה מלאך יורד מן הרקיע וסכין בידו והיה גורר ומוחק כל השיטות ולא היה משייר אלא שיטה אחת של ארבע תיבות ואחד ראה פרדס כולו נטוע מיני אילנות ומיני מגדים ומלאך יורד מן הרקיע וקורדום בידו ומקצץ כל האילנות ולא היה משייר בו אלא אילן אחד של שלשה ענפים כיון שנינערו משנתם עמדו בבהלה ובאו אצל אביהם וסיפרו לו החלומות אמר להם עתיד הקב"ה) להביא מבול לעולם ולהחריבו ולא ישייר בו אלא אדם אחד ושלשה בניו והיו צועקין ובוכין ואומרים אנו מה תהא עלינו ובמה יזכר שמינו אמר להם אל תצטערו עצמיכם ששמיכם הייא ואהייה לא יפסוק מפי הבריות עד עולם שכל זמן שבני אדם מעלין אבנים או ספינות או כלום משאוי מיד צועקים וקוראין שמיכם מיד נתקררה דעתם.

מה עשה שמחזאי חזר בתשובה ותלה עצמו בין שמים לארץ ראשו למטה ורגליו למעלה לפי שלא היה לו פתחון פה לפני הקב"ה ועדין הוא תלוי בין השמים ובין הארץ עזאל לא חזר בתשובה והוא ממונה על כל מיני צבעונים שמסיתין את בני האדם לדבר עבירה ועדיין עומד בקילקולו לכך ישראל היו מקריבין קורבנות ביום הכיפורים והיו נותנים גורל אחד ליי' שיכפר על עונות ישראל וגורל אחד לעזאל שיסבול עונותיהם של ישראל וזהו עזאל שכתוב בתורה. (סליק המדרש)

MIDRASH SHEMḤAZAI AND 'AZAEL IN YALQUT ŠIM'ONI³

שאלו תלמידיו את רב יוסף מהו עזאזל א"ל כיון שעמדו דור המבול ועבדו ע"ז היה הקב"ה מתעצב מיד עמדו שני המלאכים שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו רבוננו של עולם הלא אמרנו לפניך כשבראת עולמך מה אנוש כי תזכרנו א"ל ועולם מה יהא עליו א"ל רבש"ע היינו מסתפקין בו א"ל גלוי וידוע לפני אם אתם שרוין בארץ היה שולט בכם יצר הרע והייתם קשים מבני אדם א"ל תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך א"ל רדו ותדורו עמהן.

מיד קלקלו עם בנות האדם שהיו יפות ולא יכלו לכבוש את יצרן מיד ראה שמחזאי ריבה אחת ושמה איסטהר נתן עיניו בה אמר השמעי לי א"ל איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרהו למדה אותו שם והזכירה אותו ועלתה לרקיע ולא קלקלה אמר הקב"ה הואיל ופרשה עצמה מן העבירה לכו וקבעוה בין שבעה כוכבי' הללו כדי שתזכור בהן לעולם ונקבעה בכימה.

כיון שראו שמחזאי ועזאל כך עמדו ונשאו נשים והולידו בנים היווא והיאי ועזאל היה על מיני צבעונין ועל מיני תכשיטים של נשים שמפתים את בני האדם להרהור עבירה מיד שגר מטטרוין שליח לשמחזאי וא"ל עתיד הקב"ה להחריב עולמו ולהביא מבול לעולם מיד עמד בבכי והיה מצטער על העולם ועל בניו מה יעשו בניו ממה יאכלו אם העולם חרב שכל אחד ואחד היה אוכל בכל יום אלף גמלים ואלף סוסים ואלף שורים.

בלילה ראו הווא והיאי שניהם חלומות א' מהן ראה אבן גדולה פרוסה על הארץ כשלחן והיתה הארץ חרותה וכתובה שיטות שיטות והיה מלאך יורד מהרקיע ובידיו כמין סכין והיה גורר ומוחק כל אותן השיטות ולא היה משייר בה אלא ארבע תיבות והאחר ראה פרדס גדול נטוע משובח מכל מיני אילנות והיו בהן מלאכים ובידן קרדמות והיו מקצצין כל האלנות ולא שיירו בו אלא אילן אחד של ג' ענפים כיון שננערו עמדו בבהלה ובאו אצל אביהם א"ל עתיד הקב"ה להביא מבול ולא ישייר אלא נח ובניו כיון ששמעו כך היו צועקין ובוכין א"ל אל תצטערו ששמותיכם לא יכלו מן הבריות שכל זמן שגוזר גזירות או מעלין אבנים או ספינות שמותיכם הם מזכירים היווא והיאי מיד נתקררו דעתן.

³ *Yalqut Šim'oni* §44, as extracted and reprinted in Adolph Jellinek, ed., *Bet ha-Midrash: Sammlung kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der älteren jüdischen Literatur* (6 vols.; Leipzig, 1853-77; repr., Jerusalem: Bamberger & Wahrman, 1938), 4:127-28; J. D. Eisenstein, *Otsar midrashim: A Library of Two Hundred Minor Midrashim* (2 vols.; New York: [s.n.], 1915), 2:549-50. Note Jellinek's introductory remarks (*BHM* 4:ix-xi).

שמחזאי חזר בתשובה ותלה עצמו בין השמים ראשו למטה ורגליו למעלה ועדין הוא תלוי בתשובה בין ארץ לשמים עזאל לא חזר בתשובה ועדין הוא עומד בקלקלו להסית בני אדם לדבר עבירה במיני צבעונין של נשים ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות ביו"הכ איל א' לה' שיכפר על בני ישראל ואיל א' לעזאזל שיסבול עונותיהם של ישראל והוא עזאזל שבתורה.

MIDRASH SHEMḤAZAI AND 'AZAEL IN PUGIO FIDEI⁴

Introduced as follows: *Praemissis videtur addendum id quod in Bereschit Rabba R.*

Moseh haddarschan hoc modo scriptum legitur super illud Genes.6. v.2.:

ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה על הכל הבה" מאריך אפו חוץ מן הזונות מט" ויראו בני האלהים את בנות האדם מה כתיב בתריה אמחה את האדם ר' יוסף אומ' ראו המלאכים שהיה הבה" מתעצב על שברא בני אדם מיד עמדו שני מלאכים לפני הקבה" ששם שמחוזי ועזאל אמרו לפניו רשלע" הלא אמרנו לפניך בשעה שבראת עולמך אל תברא אדם כענין שני' מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו אמ' להם הקבה" ועולם מה תהא עליו אמרו לו אנו מתעסקין אמ' להם גלוי וידוע לפני אלו הייתם בעולמן ויהר" שולט בכס כשם ששולט באדם הייתם קשים מהם אמרו לו תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה היאך אנו מקדשים שמך אל" הבה" כבר נתתי לכם רשות מיד ירדו והשליט בהם יהר" כיון שראו בנות האדם שהן יפות תעו אחריהן ולא יכלו לכבוש ביצרן ההד" ויראו בני האלהים ראה שמחוזי רבה אחת ששמה אסתירא נתן עיניו בה אמ" לה השמיעי לי אמרה לו איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרו מיד למדתה והזכירתו ועלתה בו לרקיע אמ' הבה" הואיל ופירשה עצמה מעבירה אעשנה דוגמה שתזכר לעולם מיד בקעה הבה" בין שבעה כוכבים של כימה כיון שראה כך שמחוזי ועזאל עמדו ונשאו נשים והולידו בנים ר' אומ' וכי תעלה על דעתך שבוד" יכול ליגע אצל מלאכים והלא כתיב משרתיו אש לוהט אלא מלמד שכיון שנפלו המלאכים ממקום קדושתן מן השמים שלט בהן יהר" כבני אדם וכחן וקומתן כבני אדם ולבשו גוש עפר שני' לבש בשרי רמה וגוש עפר אר" צדוק מהן נולדו הענקין המלכין בזדנות לבם ובגובהן ומשלחין ידיהן בכל גזל וחמס ושד" שני' ושם ראינו הנפלאים בני ענק

⁴ Raymundi Martini, *Pugio fidei adversus Mauros et Judaeos* (Paris: Henault, 1651), 728-29.

מן הנפלאים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם ואומ" הנפלאים היו בארץ תנו שמחוזי הוליד שני בנים ושמותם הייה וחייה ונשאו נשים והולידו בנים לסיחון ולעוג אמרו עליו על שמחוזי שחזר בתשובה ותלה עצמו בין שמים וארץ ראשו למטה ורגליו למעלה לפי שלא היה לו פתחון הפה לפני הבה" ועד היום תלוי בתשובה בין השמים ובין הארץ אבל עזאל לא חזר בתשובה והוא ממונה על כל מיני צבעונים ועל כל מיני תכשיטין של נשין שמסיתין בני אדם לדבר עבירה ועדיין הוא בקלקולו ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות והיו נותנין גורל אחד ליהוה שיכפר על כל עונות ישראל וגורל אחד לעזאזל שיסבול עונותיהן של ישראל ההד" ונתן אהרון על שני השעירין גורלות גורל אחד ליהוה וגורל אחד לעזאזל והקריב אהרון את השעיר אשר עלה עליו הגורל ליהוה ועשהו חטאת והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמוד חי לפני יהוה לכפר עליו לשלח אותו לעזאזל המדברה וכולם.

MIDRASH SHEMḤAZAI AND 'AZAEL IN THE ZOHAR

Zohar 3.207b-208a (ed. Vilna):⁵

פתח ואמר מה אנוש כי תזכרנו וגו' האי קרא אוקמוה דממנן דעלמא אמרוה בשעתא דסליק ברעותיה דקב"ה למברי אנשא קרא לכתות כתות דמלאכי עלאה ואותיב לון קמיה אמר לון בעינא למברי אדם אמרו קמיה ואדם ביקר בל ילין וגו' אושיט קב"ה אצבעא דיליה ואוקיד לון אותיב כתות אחרנין קמיה אמר לון בעינא למברי אדם אמרו קמיה מה אנוש כי תזכרנו מה טיבו דבר נש דא אמר לון בר נש דיהא בצלמא דידן דיהא חכמתא דיליה עלאה מחכמתכון כיון דברא אדם וחטא ונפק בדימוס קמיה אתו עז"א ועז"אל אמרו קמיה פתחון פה אית לן גבך הא בר נש דעבדת חטי קמך אמר להו אלמלי תהוון שכיחי גביהו וכו" מה עבד קב"ה אפיל לון מדרגא קדישא דלהון מן שמיא ... בתר דאפיל לון קב"ה מאתר קדישא דלהון טעו בתר נשי עלמא ואטעו עלמא ... מה עבד קב"ה חמא דאטעיין עלמא קשר לון בשלשלאי דפרזלא בטורא דחשוכא באן אתר יתבי בעמיקא טורי אותיב ליה לעז"א ורמי חשוכא דאנפין בגין דההיא שעתא דקשר לון קב"ה אתתקף וארגיז כלפי מעלה וקב"ה אפיל ליה בעומקא עד קדליה וזריק חשוכא באנפוי. עזא"ל דלא אתתקף אותביה

⁵ Cf. Reuven Margalio, *Mal'akey 'elyon* (Jerusalem: Mosad ha-Rav Kook, 1945), 278 #18.

גביה ונהיר ליה חשוכא ובני עלמא דידיעין אתרייהו אתיין לגבייהו ואולפין לון לבני נשא חרשין
ונחשין וקסמין ואינון טורי חשוכא אקרון הררי קדם מאי טעמא בגין דחשוכא אקדים לנהורא ובגין
כך טורי חשוכא הררי קדם אקרון לבן ובלעם מנייהו אולפי חרשין והיינו דאמר בלעם מן ארם
ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם וגו'. תא חזי בלעם הוה קא משבח גרמיה מהאי אתר ואמר נאם
שומע אמרי אל וגו' בגין דעז"א ועזא"ל אמרי לאינון בני עלמא מאילין מלין עלאין דהוו ידעי
בקדמיתא לעילא ומשתעי מעלמא קדישא דהוו ביה הדא הוא דכתיב שומע אמרי אל שומע קול אל
לא כתיב אלא אמרי אל אינון אמירן דאמרי מניה ... אשר מחזה שדי יחזה. מאן מחזה שדי אלין
אינון נופל וגלוי עינים ואלן אינון עז"א ועזאל נופל דא עז"א דאעמיק ליה קב"ה בעומקא חשוכא
ויתיב בעומקא עד קדליה כדקאמרן וחשוכא אזדרק באנפי ועל דא אקרי נופל נפל זמנא חדא מן
שמיא ונפל זמנא אחרא לבתר בעומקא דחשוכא. עזא"ל הוא גלוי עינים דהא לא אזדרק חשוכא
עליה דלא אתתקף ולא ארגיז לעילא כההוא דלעילא.